

Серікова О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Serikova Olha

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Accounting and Auditing
East Ukrainian Volodymyr Dahl National University

ІНВЕСТИЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ В УКРАЇНІ

Серікова О.М. Інвестиційна функція заробітної плати: оцінювання виконання в Україні. Стаття присвячена дослідженню рівня заробітної плати в Україні з позицій виконання інвестиційної функції. Розмір заробітної плати в Україні залишається дискусійним питанням для наукового товариства та потребує з'ясування виконання не тільки відтворювальної функції, функції перерозподілу робочої сили за сферами економічної діяльності та соціальної функції, а й такого важливого питання як спроможність заробітної плати створювати підґрунтя розвитку людини – чи виконує вона інвестиційну функцію. Мета статті полягає в обґрунтуванні важливості інвестиційної функції заробітної плати та дослідженні її виконання в Україні для удосконалення політики доходів, економічного та соціального розвитку. Оцінювання заробітної плати з позицій інвестиційної функції здійснено за аналізом видатків населення, заощаджень, показником – участь населення у накопичувальній пенсійній системі тощо. Результати проведеного дослідження створюють підґрунтя удосконалення політики доходів та економічного розвитку в Україні.

Ключові слова: заробітна плата, інвестиційна функція заробітної плати, номінальна та реальна заробітна плата, ринок праці, витрати населення.

Serikova Olha. The investment function of wages: evaluation of efficiency in Ukraine. Assessing the state of wages in the country is an important element of social and economic policies, as it characterizes the standard of living of the population, income differentiation and purchasing power. Salary is an important criterion of labor productivity and characterizes the country's competitiveness. The article is devoted to the study of the level of wages in Ukraine from the standpoint of performance of the investment function. The amount of wages in Ukraine remains a debatable issue for the scientific community and requires clarification of such an important issue as the ability of wages to create opportunities for human development. The question arises: does the salary perform an investment function. The purpose of the article was to substantiate the importance of the investment function of wages and to study its implementation in Ukraine for the improvement of income policy, economic and social development. The assessment of wages from the standpoint of the investment function is carried out according to the following indicators: population expenditures, savings level, development costs, the level of population participation in the accumulative pension system, etc. The conducted analysis showed that the level of wages in Ukraine lags far behind the level in the EU countries, which indicates an imperfect system of labor remuneration and a low level of labor productivity. The given data are proof that wages in Ukraine do not meet the expectations of the population to ensure a comfortable standard of living, and sometimes the satisfaction of basic needs, which negatively affects the investment behavior of a person. Failure to fulfill the investment function of wages in Ukraine does not create prerequisites for increasing labor productivity and innovative development. The importance of research in the direction of strengthening the investment function of wages is due to the fact that it creates prerequisites for human development, contributes to raising the standard of living and forms resources for increasing the country's competitiveness. The results of the conducted research create the basis for improving the income policy and economic development in Ukraine.

Key words: wages, investment function of wages, nominal and real wages, labor market, population expenditures.

Постановка проблеми. Оцінювання стану оплати праці в країні є важливим елементом соціальної та економічної політик, оскільки характеризує рівень життя населення, диференціацію доходів та купівельну спроможність. Заробітна плата є важливим критерієм продуктивності праці, що характеризує конкурентоспро-

можність країни. Одночасно рівень заробітної плати є елементом гідної праці, а регулювання процесів оплати праці постійно обговорюється Міжнародною організацією праці (МОП) та іншими світовими організаціями. Важливість гідної праці в людському розвитку підкреслено метою 8 порядку денного Концепції сталого роз-

витку до 2030 р., яка спрямована на сприяння сталому та стійкому економічному росту, повній, продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.

Варто зазначити, що розвиток концепції гідної праці має відбуватися з урахуванням зміни характеру соціально-трудоких відносин, для яких властивими є постійне оновлення знань, цифровізація, розвиток дистанційної зайнятості, мобільність. Такі процеси змінюють роль людини в сфері праці, розширюючи значення та функції заробітної плати, що потребує з'ясування виконання не тільки відтворювальної, регулюючої, стимулюючої та соціальної функцій, а й такої важливої проблематики як забезпечення розвитку людини – чи виконує вона інвестиційну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення гідної праці та її оплати висвітлюється в наукових працях таких зарубіжних науковців, як: Анкер Р., Бесконд Д., Бонне Ф., Гай Д., Еггер Ф., Мескон М., Мехран Ф., Рітгер Дж., Стендінг Г., Фігуредо Ж., Чернишев І. та інші.

Особливості регулювання оплати праці в Україні обумовили активне наукове обговорення даного питання такими українськими вченими: Колот А., Куліков Г., Лібанова Е., Лисак В., Луняк І., Монастирська Г., Перегудова Т., Цимбалюк С. та інші.

Не дивлячись на значні масштаби та високий рівень праць, присвячених дослідженню та оцінюванню заробітної плати, недостатньо уваги приділяється такому питанню, як виконання інвестиційної функції заробітної плати, на що і звертається увага в межах даної публікації. На наш погляд, в умовах постійного оновлення знань, пропагування освіти протягом життя важливою функцією заробітної плати має стати інвестиційна функція – створення можливостей інвестувати у власний розвиток як напрям вкладень для подальшого отримання більш конкурентної заробітної плати.

Постановка завдання дослідження. Мета статті полягає в обґрунтуванні важливості інвестиційної функції заробітної плати та дослідженні її виконання в Україні для удосконалення політики доходів, економічного та соціального розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що досліджуючи заробітну плату науковці здебільшого звертають увагу на такі функції, як: відтворювальна – забезпечення відновлення робочої сили працівника, стимулююча – встановлення залежності між затратами, результатами праці та винагородою; регулююча, оптимізаційна – дотримання принципу випереджаючих тенденцій зростання продуктивності

праці темпів зростання середньої заробітної плати, соціальна – справедлива оплата праці у відповідності до особливостей бюджетної сфери та високої інтелектуалізації, відсутність дискримінації, рівна заробітна плата в рівних умовах роботи. В той же час вчені зазначають про те, що заробітна плата виконує й такі функції, як збереження зайнятості, стримування інфляції, забезпечення соціальних гарантій, перерозподіл робочої сили за регіонами, сферами економічної діяльності, професіями; забезпечує мобільність [1; 2].

При дослідженні функцій заробітної плати Луняк І. вважає за необхідне виділяти ще захисну функцію, під якою розуміється забезпечення захисту національного ринку та інтересів різних соціальних груп населення; структурну функцію як засіб забезпечення структурних зрушень, формування та дотримання збалансованості платоспроможної ємності національного ринку [2].

Досліджуючи рівень оплати праці в Україні на основі систематизації соціальних стандартів гідної праці, Перегудова Т. доводить невиконання основних функцій заробітної плати, негативними наслідками чого є подальше розшарування населення на багатих та бідних, посилення дискримінації з боку роботодавців у частині встановлення вимог до працівників [3, с. 40].

Негативним у тенденціях в Україні є зменшення частки оплати праці у ВВП з 2014 р. по 2015 р. З 2016 відбулося поступове збільшення, але рівень 2020 р. не досяг рівня 2010 р. та рівня, рекомендованого МОП (50-70 %) (рис. 1).

Негативним явищем національного ринку праці є також формування тенденції розриву між темпами змін розмірів номінальної та реальної заробітних плат, що було характерне в 2013 з поступовим наближенням в 2020 р., але за рахунок зниження темпів номінальної заробітної плати. В подальшому, в 2020 р. знову сформувалася тенденція до встановлення розриву між темпами змін номінальної та реальної заробітних плат (рис. 2).

За результатами соціологічного дослідження Gradus Research розмір заробітної плати, який за думкою опитаних (опитування було проведено 19 січня 2022 р.), забезпечить комфортне життя протягом місяця мав бути на рівні 25-35 тис грн [6].

В той час як розмір середньої заробітної плати в Україні станом на січень 2022 р. у середньому по економіці становив 14577 грн. Найвищий рівень характерний для таких сфер економічної діяльності, як: авіаційний транспорт, інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність; найнижчий рівень простежувався у поштової та кур'єрській діяльності, тимчасовому

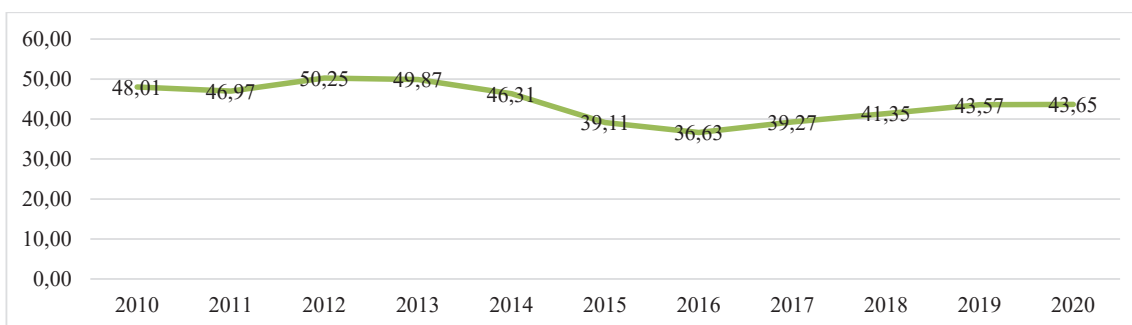

Рис. 1. Оплата праці у структурі ВВП у 2010–2020 рр., %

Джерело: [4, с. 13]

Рис. 2. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати, %

Джерело: [5]

розміщенні й організації харчування, функціонуванні бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури. Розмір заробітної плати за всіма сферами економічної діяльності наведено на рис. 3. За даними рисунку помітно, що бажаного рівня відповідно до побажань населення за соціологічним опитуванням вдалося досягти лише в трьох сферах економічної діяльності. Проблема з рівнем заробітної плати є насправді ще більшою і статистичні дані щодо середньої заробітної плати Державної служби статистики не відображають весь спектр проблем, пов'язаних із рівнем оплати праці. Це стосується оплати праці в умовах неформальної зайнятості. З одного боку, це випадки з «виплатами в конвертах», а з іншого, це занижені ставки оплати праці через брак робочих місць та бажання молоді підробити у вільний час. Не відрегульованими є питання тарифної сітки, розмір першого розряду якої прив'язаний до рівня прожиткового мінімуму, а не до мінімальної заробітної плати, про що неодноразово звертали науковці у своїх публікаціях. Залишаються дискусійними питання державного регулювання інвестиційних процесів у створення робочих місць та справедливої оплати праці, підвищення продуктивності праці за рахунок інноваційного розвитку тощо.

Порівняльний аналіз рівня заробітної плати в Україні з рівнем в країнах Європи доводить її неконкурентоспроможність, не досягаючи навіть рівня Болгарії, Польщі, Угорщини (див. рис. 4). Варто зазначити, що в європейській статистиці для міжкраїнового порівняння введено новий показник – середня річна скорегована заробітна плата на одного співробітника при повній зайнятості, аналітичні дані за якою наведено на рис. 4.

Наведені дані яскраво ілюструють місце України серед країн Євросоюзу за рівнем річної заробітної плати. Найнижчі позиції з доволі великим розривом, навіть у порівнянні з країнами з низьким рівнем у Євросоюзі.

Досліджуючи заробітну плату в Україні з позицій можливостей інвестувати у власний розвиток, пропонуємо проаналізувати видатки населення та рівень заощаджень, звернути увагу на оплату праці у структурі ВВП та участь населення у накопичувальній пенсійній системі.

Важливим показником рівня доходів є частка витрат на продукти харчування. Варто зауважити, що більша частка не означає більший обсяг продуктів, які споживають люди. Це означає, що заробітна плата

є незначною, тому більшу її частину приходиться витратити на їжу.

Про які інвестиційні можливості заробітної плати можна говорити, якщо кожному третьому громадянину щомісяця не вистачає грошей до наступної заробітної плати, кожний четвертий витрачає до 60 % свого бюджету на продукти харчування. Для порівняння, американці та британці витрачають на їжу 6-7 % свого бюджету [8].

Порівняльний аналіз витрат на харчування в Україні та в інших розвинутих країнах світу доводить її невисокий рівень заробітної плати, яка здебільшого витрачається на продовольчі потреби. Ця частка витрат по країнам ЄС приблизно варіюється від 8 до 22 %. Щодо освітньої складової у споживчих витратах, то найбільший відсоток характерний для таких країн як Ірландія, Кіпр, Греція, Велика Британія. Характерною особливістю країн ЄС є наявність таких витрат як відпочинок та культура, на що витрачається 8,5 % споживчих витрат. Серед країн, які найбільше витрачають на цю статтю витрат варто назвати Швецію, Фінляндію, Данію, Нідерланди, Словаччину, Австрію, Мальту, Велику Британію, Латвію, Німеччину [9, с. 216].

Аналіз структури витрат домогосподарств України показав, що частка витрат на освіту є незначною та дещо зменшилася протягом років (рис. 5). В умовах війни, масової еміграції, падіння рівня доходів можна очікувати скорочення витрат на розвиток та освіту і в подальшому.

Аналіз також показав, що в міській місцевості на освіту витрачають більше, ніж у сільській місцевості. Витрати на освіту більше в домогосподарствах, де є діти, що обумовлено освітніми процесами. Детальна інформація структури витрат домогосподарств наведена в табл. 1, з даних якої помітні значні витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Іншою за розмірами є частка витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива.

Стверджуючи про важливість інвестиційної функції заробітної плати, слід дослідити розмір витрат на розвиток. І в даному контексті цікавим є те, що за даними Державної служби статистики українці у 2020 р. витратили сукупно на книги не більше 800 млн грн., а середнє домогосподарство витрачає на книги 55 грн на рік. Лише 27 % українців є регулярними чита-

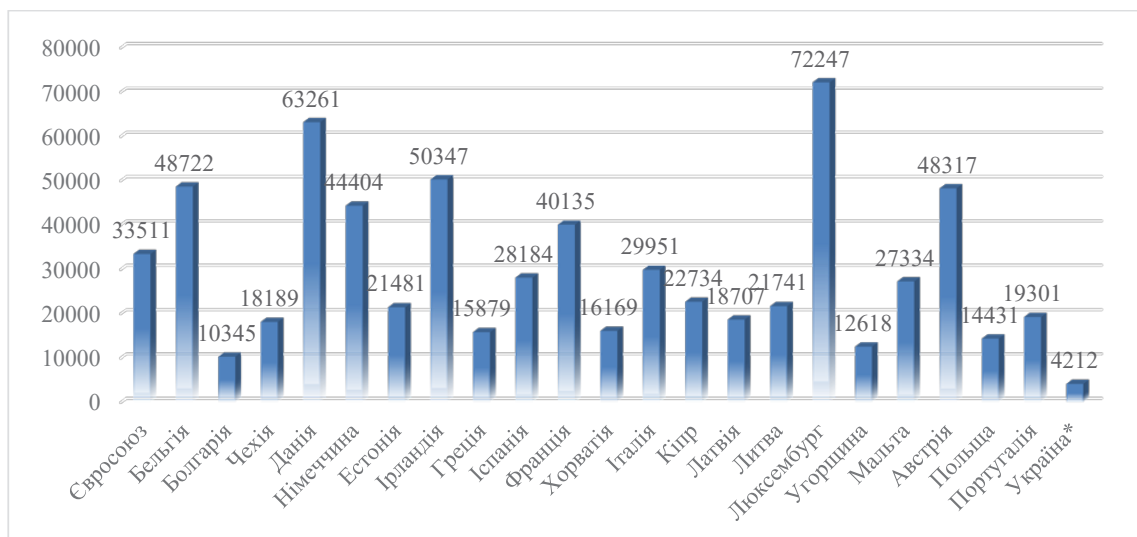

Рис. 4. Середньорічна заробітна плата в країнах Євросоюзу та Україні в 2021 р., євро*

Джерело: [7]

* – розраховано на основі даних середньої заробітної плати по місяцям офіційного сайту Державної служби статистики України ukrstat.gov.ua, конвертовано за курсом валют 2021 р.

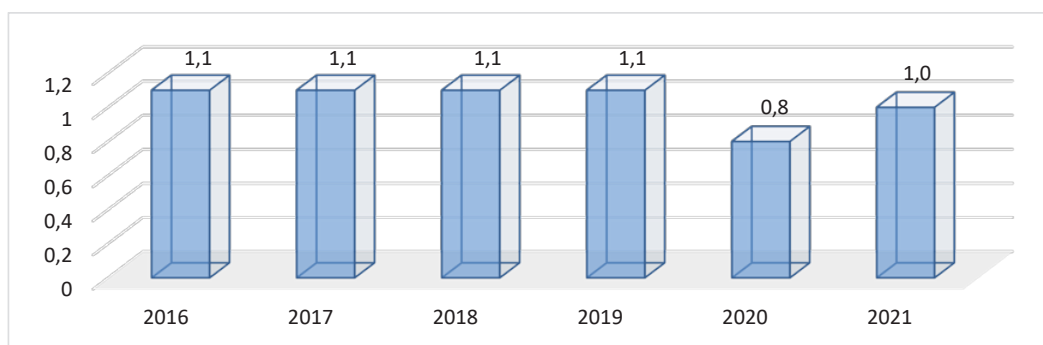

Рис. 5. Частка витрат на освіту за 2016–2021 рр., %

Джерело: [5]

чами. Результати досліджень Gradus Research стосовно активності читання показали, що читачами є 59 % опитаних, з них ті, хто не уявляє свого життя без літератури – 19 %; ті, хто за допомогою книг розважається та покращує свій настрій – 25 %; ті, хто через навчання чи роботу мають читати, проте не отримують від цього задоволення – 15 %. Викликає занепокоєння, що 11 % переконані, що читання – марна витрата часу; 14 % не мають ні цікавості до книг, ні потреби їх читати; 16 % не мають часу на читання книжок [10].

Щодо заощаджень, що є ще одним важливим показником інвестиційної функції заробітної плати, то статистичні спостереження до війни в Україні показують незначне збільшення частки населення, якій було достатньо доходів, і вони могли робити заощадження, що є важливим економічним індикатором економічного розвитку. Станом на 2021 р. – це 13,0 % у порівнянні з 2020 р. – 11,8 %. Відповідно, тим, кому було достатньо, але заощаджень не робили в 2021 р., становило 50,5 %, а в 2020 р. – 48,4 %. Децю зменшилася частка тих, хто постійно відмовляв в найнеобхіднішому, крім харчування, відповідно 33,2 % та 36,6 %. Однак щодо

подальших очікувань щодо змін їх матеріального стану, то за опитуванням в 2021 р., 51,8 % зазначили, що скоріше їх стан залишиться без змін, 43,3 % – погіршиться і тільки 4,4 %, що менше, ніж у 2020 р. на 3,1 %, зазначили, що їх становище може покращитися [11, с. 8, 11].

Наведені дані вказують на критичність ситуації, коли більшість населення не може робити заощаджень, що вимагає удосконалення політики доходів в Україні.

Ще одним важливим критерієм, який можна розглядати як інвестиційні можливості заробітної плати українців – це їх участь у недержавних пенсійних фондах. За заявою экс міністра соціальної політики Лазебної М. в Україні лише 9 % від чисельності офіційно працюючих є учасниками недержавних пенсійних фондів, це близько 1 млн осіб. До топ-10 відкритих недержавних пенсійних фондів належать «Емерит-Україна», «Приват Фонд», «ОТП Пенсія», «Фармацевтичний», «Династія», «Всі», «Україна», «Соціальний стандарт», «Український пенсійний фонд», «Соціальна перспектива» [12; 13].

Про що говорять такі дані. Частка учасників у недержавному пенсійному страхуванні є незначною.

Таблиця 1

Структура сукупних витрат домогосподарств у 2020 р., 2021 р.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство)

	9 місяців 2020					9 місяців 2021				
	усі домогосподарства	у т.ч. проживають у міських поселеннях		домогосподарства з дітьми	домогосподарства без дітей	усі домогосподарства	у т.ч. проживають у міській місцевості		домогосподарства з дітьми	домогосподарства без дітей
		9339,7	9642,6				8706,3	11690,6		
Усього сукупних витрат, грн	91,0	91,6	89,4	92,6	89,5	91,2	92,0	89,2	92,1	90,3
Словивчі сукупні витрати										
у тому числі										
продукти харчування та безалкогольні напої	48,4	46,5	52,9	48,3	48,8	46,0	44,4	49,5	45,3	46,6
алкогольні напої	1,2	1,3	0,7	1,1	1,2	1,0	1,1	0,8	1,1	0,9
тютюнові вироби	2,3	2,3	2,2	2,3	2,3	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
одяг і взуття	4,6	4,6	4,8	5,6	3,6	4,6	4,5	4,8	5,5	3,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	13,8	15,0	11,0	13,4	14,2	15,0	16,2	12,5	13,7	16,3
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	12,3	14,0	8,3	12,0	12,6	13,7	15,3	9,9	12,5	14,7
з них сума пільг та субсидій	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,2	2,1	2,4	2,2	2,2	2,2	2,3	2,1	2,3	2,0
охорона здоров'я	4,3	4,3	4,2	3,5	5,0	4,8	4,9	4,4	3,8	5,7
з них сума пільг та дотацій на товари і послуги з охорони здоров'я	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2
транспорт	4,0	4,1	3,8	4,4	3,6	4,5	4,3	4,8	5,2	3,9
з них сума пільг на проїзд в транспорті	0,2	0,2	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,1	0,2
зв'язок	3,4	3,5	3,2	3,6	3,2	3,4	3,4	3,3	3,5	3,2
відпочинок і культура	1,5	1,8	0,6	1,8	1,2	1,6	2,0	0,8	2,1	1,2
з них сума пільг на оплату туристичних послуг	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
освіта	0,8	1,0	0,5	1,3	0,4	1,0	1,3	0,4	1,7	0,5
ресторани та готелі	1,7	2,1	0,8	2,1	1,3	2,0	2,3	1,2	2,5	1,5
з них харчування поза домом	1,1	1,4	0,6	1,3	0,9	1,2	1,4	0,9	1,5	0,9
різні товари та послуги	2,8	3,0	2,3	3,0	2,5	3,1	3,3	2,6	3,4	2,8

Джерело: [5]

Причинами неактивної участі в недержавному пенсійному забезпеченні є не тільки недостатній рівень заробітної плати, який не дає можливостей для додаткових пенсійних заощаджень, а й такі причини як відсутність розвинутого фондового ринку в Україні, недовіра населення до недержавних фондів, вплив інфляційних процесів на обсяги заощаджень.

Наведені дані є доказом того, що заробітна плата здебільшого не виправдовує очікувань населення щодо забезпечення комфортного рівня життя, а іноді і задоволення базових потреб, а це негативно впливає на інвестиційну поведінку у напрямку професійного розвитку. Невиконання інвестиційної функції заробітної плати в Україні не створює передумов підвищення продуктивності праці, інноваційного розвитку. В той час, як важливою рисою політики у розвинутих країнах світу є інвестиційна активність працівників. Оскільки саме рівень знань має стати потужним чинником підвищення рівня конкурентоспроможності економіки країни. В цьому контексті важливо підкреслити необхідність створення інвестиційних можливостей людини щодо забезпечення свого професійного розвитку завдяки гідному рівню заробітної плати. Це обумовлено тим, що економічний розвиток країни може забезпечити інтелектуально-творчий, кваліфікований трудовий потенціал. Трудовий потенціал у сучасних умовах набуває особливого значення. Саме тому питання створення можливостей його постійного розвитку є надзвичайно актуальне. Підвищення конкурентоспроможності підприємств, регіонів, країни в цілому вимагає не тільки формування, підготовки професійних, кваліфікованих

кадрів, а й забезпечення постійних інвестиційних процесів у трудовий потенціал.

Проблема низького рівня заробітної плати в Україні та невиконання нею інвестиційної функції створює передумови дивергенції населення та знижує рівень інвестиційної активності, що уповільнює соціально-економічний розвиток суспільства.

Висновки. Проведене дослідження черговий раз показало проблеми у системі оплати праці в Україні, серед яких недотримання інвестиційної функції заробітної плати, що доводить аналіз заощаджень та витрат населення, в т.ч. на освіту та розвиток, участі у недержавному пенсійному страхуванні. Одночасно рівень заробітної плати в Україні значно відстає від рівня в країнах ЄС, що говорить про недосконалу систему оплати праці та низький рівень продуктивності праці.

Важливість досліджень у напрямі посилення інвестиційної функції заробітної плати обумовлена тим, що це створює передумови людського розвитку, сприяє підвищенню рівня життя та формує ресурси підвищення конкурентоспроможності країни. Важливість питання, яке підіймається у даній публікації обумовлена ще тим, що працездатні члени родини мають забезпечувати інвестування не тільки у свій розвиток, а й у розвиток своїх дітей, що важливо враховувати при визначенні розміру заробітної плати.

Підсумовуючи, варто сказати, що питання забезпечення гідної оплати праці є багатоаспектним та потребує подальшого пошуку напрямів удосконалення державного регулювання політики доходів населення, на що ми звернемо увагу в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Лисак В.Ю. Сутність заробітної плати та її значення в процесі економічного управління підприємством. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск 4. С. 264–269.
2. Луняк І.В. Заробітна плата як найважливіший фактор реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. *Інвестиції: практика та досвід* № 21/2015. С. 21–24.
3. Перегудова Т. Соціальні стандарти гідної оплати праці та їх дотримання в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 2. С. 35–40.
4. Статистичний збірник «Національні рахунки України» у 2020 році / за редакцією Нікітіної І. Відповідальна за випуск Вишневська О. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 223 с. с. 13.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
6. 25 тисяч гривень потрібно українцям для комфортного життя – опитування. URL: <http://surl.li/jlohe>
7. Average full time adjusted salary per employee. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_FTE__custom_4232263/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=fafb4e3b-f3aa-4907-9102-16be8df6f775
8. Жирій К. Кожен четвертий українець витрачає на продукти до 60 % щомісячного бюджету – дослідження. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/shchomisyachni-vitrati-v-ukrajini-skilki-groshey-potribno-na-produkti-12012324.html>
9. Пишуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. 2018. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
10. Скільки українці витрачають на книги? Стартував перший національний тиждень читання. URL: <https://artefact.org.ua/literature/skilky-ukrayinczi-vytrachayut-na-knygy-startuvav-pershij-nacjonalnyj-tyzhden-chytannya.html>
11. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2022 року). Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 66 с.
12. «Свідомі та фінансово грамотні люди». В Мінсоцполітики розповіли, скільки українців накопичують на пенсію в недержавних фондах. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/pensiji-v-ukrajini-skilki-ukrajinciv-nakopichuyut-na-pensiju-v-nederzhavnih-fondah-novini-ukrajini-50157339.html>
13. Таргасюк С. Топ-10 недержавних пенсійних фондів: довіряти чи ризикувати. URL: <https://upinvest.ua/news/all/top-10-negosudarstvennykh-pensionnykh-fondov-doveryat-ili-riskovat>

References:

1. Lysak V.Yu. (2016) Sutnist' zarobitnoyi platy ta yiyi znachennya u protsesi ekonomichnoho upravlinnya pidpryyemstvom [The essence of the salary and its importance in the process of economic management of the enterprise]. *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 4, pp. 264–269.

2. Luniak I.V. (2015) Zarobitna plata yak nayvazhlyvishyy faktor realizatsiyi investytsiyno-innovatsiynoyi modeli rozvytku [Salary as the most important factor in the implementation of the investment and innovation model of development]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 21, pp. 21–24.
3. Perehudova T. (2014) Sotsial'ni standarty hidnoyi oplaty pratsi ta yikh dotrymannya v Ukraini [Social standards of decent wages and their observance in Ukraine]. *Ukrayina: aspekty pratsi*, no. 2, pp. 35–40.
4. Statystychnyy zbirnyk "Natsional'ni rakhunky Ukrainy" u 2020 rotsi [Statistical collection "National accounts of Ukraine" in 2020] / za redaktsiyeyu Nikitinoyi I. Vidpovidal'na za vypusk Vyshnev'ska O. (2020) Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 223 p.
5. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>
6. 25 tysyach hryven' potribno ukrayintsyam dlya komfortnoho zhyttya – opytuvannya [Ukrainians need 25 thousand hryvnias for a comfortable life – survey]. Available at: <http://surl.li/jlohe>
7. Average full time adjusted salary per employee. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_FTE_custom_4232263/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=fafb4e3b-f3aa-4907-9102-16be8df6f775
8. Zhyriy K. Kozhen chetvertyy ukrayinets' vytrachaye na produkty do 60 % shchomisyachnoho byudzhetu – doslidzhennya [Every fourth Ukrainian spends up to 60% of the monthly budget on products – research]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/shchomisyachni-vitrati-v-ukrajini-skilki-groshey-potribno-na-produkti-12012324.html>
9. Pyshchulina O., Yurochko T., Mishchenko M., Zhalilo Ya. (2018) Rozvytok lyuds'koho kapitalu: na shlyakhu do yakisnykh reform [Development of human capital: on the way to quality reforms]. Available at: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
10. Skil'ky ukrayintsi vytrachayut' na knyhy? Startuvav pershyy natsional'nyy tyzhden' chytannya [How much do Ukrainians spend on books? The first national reading week has started]. Available at: <https://artefact.org.ua/literature/skilky-ukrayincezi-vytrachayut-na-knygy-startuvav-pershyj-naczionalnyj-tyzhden-chytannya.html>
11. Samoootsinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnya svoiykh dokhodiv (za danymy vybirkovoho opytuvannya domohospodarstv u sichni 2022 roku) [Self-assessment of the level of income by Ukrainian households (according to the data of a sample survey of households in January 2022)] (2022) Statystychnyy zbirnyk. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 66 p.
12. "Svidomi ta finansovo hramotni lyudy". V Minsotspolityky rozpovily, skil'ky ukrayintsi nakopychuyut' na pensiyu v nederzhavnykh fondakh ["Conscious and financially literate people". The Ministry of Social Policy told how many Ukrainians are saving for retirement in non-state funds]. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/pensiji-v-ukrajini-skilki-ukrajinciv-nakopichuyut-na-starist-v-nederzhavnih-fondah-novini-ukrajini-50157339.html>
13. Tartasyuk S. Top-10 nederzhavnykh pensiynykh fondiv: doviryaty chy ryzykuvaty [Top 10 non-state pension funds: trust or risk.]. Available at: <https://upinvest.ua/news/all/top-10-negosudarstvennykh-pensionnykh-fondov-doveryat-ili-riskovat>